

ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 82-311.6 (161.2) «19»

DOI: 10.31652/3041-1084-2023-1-44-57

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ РОМАН: ШЛЯХИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

UKRAINIAN HISTORICAL NOVEL: WAYS OF FORMATION AND DEVELOPMENT

Віннічук А. П.,

orcid.org/0000-0003-0359-4169

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри української літератури

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Накопичений мистецтвом слова досвід ніколи не відходить у вічність. На певному етапі літературного поступу він може до певної міри вичерпуватися, щоб згодом відродитися у новому контексті — вже в модифікованій формі. Актуальність дослідження історичної прози, зокрема її шляхів становлення та розвитку, специфіки, тематики, є цілком закономірною, оскільки твори про національну минувшину дають змогу читачеві усвідомлено чи спорадично зануритись у сенс життєвих реалій, зосібна, усвідомити морально-етичні ідеали українського народу, фізичну й духовну витривалість учасників національно-визвольних змагань, глибинні загальнолюдські цінності, які в історичній прозі набагато виразніші, точніші, ніж у соціологічних та історичних розвідках. Художня модель героїчного минулого слугує формуванню історичного мислення, глибшому розумінню особистістю власного місця в соціумі, віднайденню індивідом шляхів до самопізнання й самоствердження.

У статті простежено генезу та основні етапи становлення українського історичного роману, розпочинаючи з 1929 року — роман «Зиновій Богдан Хмельницький. Історична картина подій, характерів, і звичаїв XVII століття в Малоросії» П. Білецького-Носенка — через роман «Чорна рада. Хроніка 1663 року» — до сучасних творів про

минувшину П. Загребельного, Р. Іваничука, В. Шевчука, Ю. Мушкетика та ін.

З'ясовано специфіку історичної романної прози, розкрито значення понять «історичний роман», «художня та історична правда»; визначено роль художнього домислу та вимислу; узагальнено погляди вітчизняних дослідників історичної прози щодо її типології.

Ключові слова: історичний роман, історична правда, художня правда, художній домисел, художній вимисел, класифікація.

The experience accumulated by the art of words never goes away. At a certain stage of literary development, it can be exhausted to a certain extent, only to be revived in a new context in a modified form. The relevance of the study of historical prose, in particular its ways of formation and development, specificity, themes, is quite natural, since works about the national past allow the reader to consciously or sporadically immerse himself in the meaning of life realities, in particular to understand the moral and ethical ideals of the Ukrainian people, the physical and spiritual endurance of the participants in the national liberation struggle, and the deep human values that are often much more expressive and accurate in historical prose than in sociological and historical research. The fiction model of the heroic past serves to shape historical thinking, to deepen an individual's understanding of his or her own place in society, and to help individuals find ways to self-knowledge and self-affirmation.

The article traces the genesis and main stages of formation of the Ukrainian historical novel, starting with the novel «*Zynovii Bohdan Khmelnytskyi. Istorychna kartyna podii, kharakteriv, i zvychaiv XVII stolittia v Malorosii*» (Zynoviy Bohdan Khmelnytsky. *A Historical Picture of Events, Characters, and Customs of the Seventeenth Century in Little Russia*)» by Pavlo Biletsky-Nosenko — through the novel «*Chorna rada. Khronika 1663 roku*» (*Black Council. The Chronicle of 1663*)» — to contemporary works about the past by Pavlo Zahrebelnyi, Roman Ivanychuk, Valerii Shevchuk, Yurii Mushketyk and others.

The specifics of historical novel prose are elucidated, the essence of the concepts of «historical novel» and «artistic and historical truth» is revealed, the role of fictional conjecture and fiction is determined. The article summarises the views of domestic researchers of historical prose on its typology.

Keywords: historical novel, historical truth, fictional truth, fictional conjecture, fiction, classification.

Постановка проблеми. Історична тематика віддавна посідає одне з чільних місць у вітчизняному літературному процесі як з огляду на суто кількісні виміри, так і в аспекті рівня художнього моделювання минулого засобами словесного мистецтва. Струмінь цієї проблематики в національній літературі надзвичайно потужний — від «Повісті врем'яних літ», «Історії Русів» через історичні твори Т. Шевченка, П. Куліша, В. Будзиновського, М. Старицького до романів П. Загребельного, Ю. Мушкетика, Р. Іваничука, В. Шкляра. Творча еліта України повсякчас прагнула в образній формі узагальнити найважливіші віхи історичного буття етносу. Як на нашу думку, маємо справу із запропонованою французьким філософом М. Ферро дефініцією «матриця історичної пам'яті». Йдеться про сукупність етнонаціональних стереотипів сприйняття власного минулого. Особливістю ж етнічної пам'яті є здатність пробуджуватися й повертати до колективної уяви те, що, здавалось би, цілком забуте. Варто зосередитись також на особливій ролі історичного письменства у розв'язанні виховних завдань, що стоять перед літературою й мистецтвом. Адже позасумнівним є той факт, що ідейно й художньо досконалі історичні твори слугують одним із засобів вираження національної самосвідомості народу. Вони не дистанціюють нас від дня нинішнього, а, навпаки, посутньо сприяють глибшому осягненню минулого, спроектованого на проблеми сьогочасні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із часів появи історичного роману й до сьогодні увага критиків, істориків і теоретиків літератури звернена до проблеми жанрових особливостей творів про минуле, їх ідейно-тематичного розмаїття. У працях С. Андрусів [1 – 3], Є. Барана [5], А. Віннічук [6 – 7], А. Гуляка [8], І. Дзюби [9], М. Ільницького [11], Ф. Кейди [12], Ю. Коваліва [13], Б. Мельничука [15], М. Наєнка [16], Д. Пешорди, Л. Ромащенко [19], М. Сиротюка [20] та ін. порушено ключові проблеми теоретичного дослідження історичного прозописьма. Серед них найбільш дискусійними є визначення місця історичного роману в жанровій системі літератури, основні принципи класифікації, трансформація історичної правди, зокрема співвідношення між фактом і художньою вигадкою, співмірність вимислу й домислу. Науковці

аналізують проблеми, пов'язані з історією становлення та розвитку історичного роману, їх жанровими модифікаціями тощо.

Постановка завдання. Метою розвідки є дослідження та узагальнення наукового набутку про український історичний роман. А відтак **завдання** полягають у відстеженні основних етапів розвитку романів про національне минуле, осмисленні процесу трансформації історичної правди в художню, визначенні тематичного діапазону, виокремленні функцій історичної романістики з-поміж інших творів художньої літератури.

Виклад основного матеріалу. З історії питання. Початок XIX століття знаменується виходом писемних пам'яток із історії України, зокрема «Історія про унію» та «Історія Малоросії» Д. Бантиш-Каменського, «Історія Русів» О. Кониського, численних видань О. Бодянського з різних галузей української науки про минуле. Такий інтерес до національної героїки сприяв появі низки історичних оповідань, повістей та романів.

Предтечею історичного роману можна вважати твір П. Білецького-Носенка «Зиновій Богдан Хмельницький. Історична картина подій, характерів, і звичаїв XVII століття в Малоросії» (1829). Звернення до історичної теми для письменника не було випадковим: по-перше, митець походив із родини, яка з діда-прадіда «... була активним учасником і творцем історії: пра-прадід служив у війську Богдана Хмельницького, ... дід — полковий сотник, ..., батько також присвятив себе військовій службі ..., мати — небога знаменитого духовного письменника XVIII століття Георгія Кониського..., сам письменник із п'ятирічного віку перебував на військовій службі» [8, с. 175].

П. Білецький-Носенко, відчуваючи потреби часу — зародження та формування історичного мислення в Україні, розуміння національної самобутності українського народу, написав роман російською мовою, у якому зобразив селянсько-козацькі повстання 1591 – 1593 та 1594 – 1596 рр., відтворив справжніх історичних діячів К. Косинського, С. Наливайка, Б. Хмельницького, Івана Богуна, Максима Кривоноса, Івана Золотаренка, Данила Нечая та ін.

Уже зверненням до героїчної минувшини письменник виходив за межі хутірського життя, сімейних інтересів і конфліктів, порушував суспільно важливу тематику, розширював жанрово-тематичні обрії дошевченківського українського письменства. Відкидаючи

етнографічно-побутову описовість, П. Білецький-Носенко прагнув заглибитися в сенс духовного й матеріального буття українського народу, наголосити на його національній самобутності. Своїм романом митець утверджував довір'я до історії, спрямовував літературу на висвітлення конкретно-історичних джерел українського життя. Поза сумнівом, на ідеологічну концепцію роману вплинули світоглядні принципи, властиві тогочасній дворянській інтелігенції — генеалогічні шукання, спогади про привілеї, загострений патріотизм і под. Одначе заслугою письменника є справді велика проникливість у з'ясування причин національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького — соціальний, національний і духовний гніт.

Перший історичний роман українською мовою «Чорна рада. Хроніка 1663 року» (1844 – 1846) П. Куліша було опубліковано в 1857 році.

Кулішеве українство та зацікавлення національною історією, на думку А. Гуляка, викликане «... швидким ростом авторитету української літератури, репрезентованої такими відомими іменами письменників, як І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки, М. Костомарова та ін.» [8, с. 55]. Епохального значення набув «Кобзар» (1840) та «Гайдамаки» (1841). Пильну увагу П. Куліша привертали фольклор та етнографія, митець зосереджувався на «... легендах про історичні особи і події..., вираженнях способу думок народу і погляду на свою власну історію» [8, с. 59]. Осмислюючи науково та художньо історичну роль народних мас в історії, П. Куліш насамперед акцентував на автентичності та достовірності історичних джерел, у яких не мало бути суб'єктивного тлумачення подій. Історизм художнього мислення П. Куліша формувався не лише на ґрунтовному вивченні історії України, а й на знайомстві з працями В. Скотта, Г. Лессінга, Й. Гердера, Е. Канта та ін.

Історичні романи другої половини ХІХ століття прикметні широтою тематичного діапазону — від доби Київської Русі до переломних подій минулого століття. Осібне місце в національному письменстві належить творам про державницькі змагання нації, що супроводжували весь бездержавний період її історичного розвитку. Перебіг поворотних моментів національно-визвольних рухів був об'єктом художніх спостережень багатьох письменників.

У романах М. Старицького «Богдан Хмельницький» (1896 – 1897), «Молодість Мазепи» (1898), «Руїна» (1899), «Останні орли» (1901), «Розбійник Кармелюк» (1903) тощо чітко простежуємо тенденцію до

реалістичного відображення історичних подій, зображення людини в її органічних зв'язках із середовищем. Письменник тяжів до відтворення внутрішнього стану індивіда на тлі суспільно значущих подій, порушував серйозні питання суверенітету України, її взаємин із Туреччиною, Польщею та іншими країнами художньо осмислював подальші шляхи розвитку нації, утверджував гуманістичні ідеали. Варто зазначити, що художній вимисел у творах романіста ніде не виходить за межі ймовірного, не зруйновує логіки загальновідомих фактів. Зображуючи гетьманів і рядових козаків, керівників повстанських загонів і звичайних селян, М. Старицький безкомпромісно засуджує соціальне насильство, виступає за громадянську й національну самосвідомість.

Добу Хмельниччини й період, що настав невдовзі по смерті гетьмана, широко змальовано в історичних романах І. Нечуя-Левицького «Князь Єремія Вишневецький» (1897) і «Гетьман Іван Виговський» (1899). Письменник продемонстрував тут категоричне несприйняття традиційних уявлень польських і московських авторів про українську історію. У художній формі митець переконливо обґрунтував ідею самостійного розвитку української нації. Тому обидва твори сповнені картин збройного опору українців, що всіляко прагнули знищити їхні духовно-національні традиції. У реалістичній тональності зображує І. Нечуй-Левицький побут, звичаї, одяг представників різних національностей, інтер'єри й батальні сцени. Часто письменник удається до гіперболізованих порівнянь і метафор, у «вальтерскоттівській» манері детально показує тогочасну архітектуру. Прикметно, що рівнобіжно з реалістичною в історичних творах прозаїка виявляються романтична (інтимне життя персонажів) та натуралістична (епізоди катувань) тенденції.

Найбільші твори А. Кащенко — «Борці за правду», «Під Корсунем» (обидва — 1913), «З Дніпра за Дунай», «Зруйноване гніздо» (обидва — 1914) — присвячено історії України від початків козаччини, визвольної війни під орудою Богдана Хмельницького до заснування Задунайської Січі. Образне мислення письменника спиралося на традиції української прози XIX століття. Пошуки нових засобів художнього моделювання дійсності, характерні для літератури початку минулого віку, не відобразилися в його творчості. Головне для белетриста — актуалізувати лицарські сторінки минувшини, суголосні, з його погляду, сьогоденню, висунути патріотичну ідею «української

окремішності» (І. Франко) — запоруки повнокровного розвитку нації. Саме тому в умовах ідеологічного тиску, що мав на меті втримати під суворим контролем духовне життя народу, на твори А. Кащенка було накладено табу.

Доволі популярними свого часу були такі твори історичної прози, як «Любі бродяги» (1927), «Надзвичайні пригоди бурсаків» (1929) В. Таля (Товстоноса), «Козак і воєвода» (1929), «Слово й діло государеве» (1930) М. Горбаня, «В тумані минулого» (1929), «Шляхом бурхливим» (1930) Г. Бабенка, «Богун» (1931) О. Соколовського, «Людолови» (1934) З. Тулуб та ін. Письменники зверталися до маловідомих сторінок історії українського народу, осмислювали причини й перебіг його багатовікової боротьби за національний суверенітет.

Головною справою життя Б. Лепкого стало створення на рубежі 1920 – 30-х років багатотомної монументальної художньої праці «Мазепа» («Мотря», «Не вбивай!», «Батурин», «Полтава», «З-під Полтави до Бендер»). Письменник використав багатий фактичний матеріал, а в художній інтерпретації вітчизняної історії органічно поєднав ліричні й романтичні засади. Б. Лепкий показав гетьмана Мазепу правдиво — як державного діяча-патріота, справжнього європейця, спростовуючи в такий спосіб деструктивні підходи чужинців до української історії.

Широкі епічні картини протидії українського народу польсько-шляхетській колонізації розгортаються й у романах І. Ле «Наливайко» (1940) та «Хмельницький» (1957 – 1965). Письменник, зокрема, розвінчує експансіоністські устремління завойовників, пояснюючи цим рішучу боротьбу пригнобленої нації проти національно-релігійного уярмлення. У центрі обох романів — видатні історичні постаті, тому сюжетний рух пов'язаний із біографіями, основними етапами формування характерів. Тим часом усе в творах підпорядковується відображенню доленосних історичних подій, що впливають на весь народ і, ясна річ, — на головних персонажів, які перебувають найближче до них. Образи Наливайка та Хмельницького сповнені героїчної романтики, почерпнутої автором із уснопоетичних джерел і класичної вітчизняної літератури. На народних керманичів письменник дивився очима самого народу, який вважав своїх оборонців духовно багатими, витривалими, привабливими зовні.

Одним із кращих творів про національно-визвольні змагання під проводом Хмельницького донині вважається роман П. Панча «Гомоніла Україна» (1954). Твір прикметний довершеністю композиції,

конкретністю у відтворенні історичних реалій тієї доби, майстерним використанням фольклорних традицій.

Органічним поєднанням історіографічних джерел і аргументованих авторських гіпотез характеризуються романи С. Скляренка «Святослав» (1959) та «Володимир» (1962), що переносять читача в епоху Київської Русі. Як зазначала критика, ці твори відчутно перегукувалися із сучасністю, сприяли критичнішому осягненню подій дня нинішнього, викликали гордість за істинний патріотизм далеких пращурів.

В історичних творах українець повсякчас спирався на предківські традиції егалітарного (заснованого на рівності — А.В.) усвідомлення волі, державної влади, що втілювалися у виборному принципі козацтва й рівноправності всіх членів соціуму. Властиво, саме це змушувало його брати до рук зброю і протистояти іноземній агресії (татарській, польській, австро-угорській, московській та ін.). Воля, загартована у віковій протидії різним ординцям, із часом стала органічною складовою національного характеру українця, що гарантувало йому впевненість у власній правоті й у тому, що господарями на своїй землі є ми, а не заброди-чужинці. Завважені моменти знайшли переконливе художнє втілення й у творах новітньої історичної прози. Маємо на увазі, зокрема, романи П. Загребельного «Я, Богдан» (1983), Р. Іванчука «Четвертий вимір» (1984), «Журавлиний крик» (1988), Валерія Шевчука «На полі смиренному» (1983), Г. Колісника «Полин чорний, мак гіркий» (1987), «Мазепа — гетьман» (1989), Ю. Мушкетика «Прийдімо, вклонімося...» (1996), твори А. Дрофана, Р. Іванченко, В. Малика, Т. Микитина, Д. Міщенко, В. Чемериса, Р. Чумака тощо. Уважне їх прочитання засвідчує поглиблений інтерес авторів до проблем зв'язку часів, історичної пам'яті, прямування до епічності у відтворенні переломних подій вітчизняної історії, втілення українських традицій і національних ідеалів.

Як бачимо, за понад двохсотлітню тяглість побутування українська проза надбала поважну кількість творів про національну минувшину народу. Не випадково ж ці твори донині викликають неабиякий інтерес з боку істориків і теоретиків літератури.

Історичний роман як теоретико-літературна проблема. У цій частині наукової розвідки вважаємо за потрібне здійснити огляд праць, цікавих насамперед у загальнотеоретичному аспекті.

Упродовж тривалого періоду розвитку історичного роману науковці пропонували різні його дефініції. У сучасному літературознавстві «*історичним романом* називають твір, побудований на історичному сюжеті, що відтворює у художній формі якусь епоху, певний період минувшини; історична правда у такому творі поєднується із правдою художньою, історичний факт — із художнім вимислом, справжні історичні особи — з особами вигаданими, вимисел уміщений у межі зображуваної епохи» [14, с. 608].

Варто зауважити, що літературознавча наука не обмежується лише таким підходом у тлумаченні терміну «історичний роман».

Так, М. Сиротюк акцентує на тому, що обов'язковим атрибутом твору про минуле має бути історична правда: «Історія в романі виступає не в своєму, так би мовити, науковому вираженні, не у формі фактів, хронологічних дат і цифрових даних, а в сюжетному самовиявленні» [20, с. 16].

Ширше категорію історичного жанру досліджує М. Ільницький [11, с. 108], у наукових розвідках ученого на особливу увагу заслуговують роздуми про роль документа в історичному творі, фольклоризм останнього, положення про автора як своєрідного коментатора чи учасника зображуваних подій. Науковець виокремлює дві художні домінанти, що співіснують у творах про минуле: *вальтерскоттівський тип роману*, героєм якого не є конкретна історична особа; *твір, зорієнтований на історично-достовірний показ життя*, де домисел відіграє допоміжну роль. Учений зауважує, що: «... історична тема в літературі — це посилено пульсуюча думка, а не лише опис, відтворення подій та фактів. Наша література дозріла до художнього відображення історії духовної, історії мислячої, історії ідей. Черпати з криниці минулого досвіду ту цілющу воду, яка оздоровлює й нашого сучасника, — найперше завдання» [11, с. 95].

Переконливими є погляди А. Баканова, який виокремив серед основних принципів твору про минуле «історизм», що передбачає відображення у тексті «широкого історичного контексту», реальних справ «давно минулих днів» та історичних особистостей. На думку вченого, автор твору про минуле не просто відтворює події, а трансформує їх, пропонуючи реципієнту власне прочитання історії, суб'єктивно оцінюючи історію крізь призму цінностей сучасності:

«Скрупульозність ученого поєднується в історичному романі з уявою письменника, що й допомагає передати дух далекої історії» [4, с. 73 – 74].

У монографії Б. Мельничука «Випробування істиною» (1996) в новому методологічному ключі досліджено основні етапи поступування вітчизняного історико-біографічного письменства. Однак на цьому тлі вчений розгортає ряд важливих теоретичних міркувань, зокрема, щодо художнього вимислу й домислу: «... художній вимисел — то приналежність творів, де змальовуються обставини й люди, яких насправді не було, а художній домисел має місце там, де інтерпретуються реальні особи та достеменні історичні факти. Це з одного боку. З другого ж виходить, що за допомогою вимислу проникають в суть інтерпретованого, а домисел дає змогу воскресити характерні історичні деталі [15, с. 37].

Розвідка А. Гуляка «Становлення українського історичного роману» (1997) є ґрунтовним аналітико-синтетичним дослідженням провідних тенденцій еволюції жанру в українській літературі. На широкому культурно-історичному тлі ХІХ століття, учений з'ясовує найпоказовіші проблеми розвитку епічних традицій у тогочасному національному письменстві, основну увагу приділяючи типології жанру «Чорної ради» П. Куліша. Особливо важливим вважаємо такий висновок дослідника: «... «Чорна рада» П. Куліша відповідає ознакам історичного роману: своєрідністю композиції, в якій поєднані історичні події з приватним життям; твір ... являє собою своєрідний синтез, в якому історія як наука зливається з мистецтвом; реалізмом, зв'язком з дійсністю, що є дзеркалом життя історичного і приватного. Продовжуючи і розвиваючи кращі традиції, П. Куліш досяг справжніх вершин реалізму в історичному жанрі. Проблема реалізму історичного твору невіддільна від проблем його історизму, як художня правда невіддільна від правди життя.

Проблема історизму є основоположною для розгляду реалізму історичного роману, як проблема відношення твору до життя, як проблема типовості обставин і типовості характерів, зрештою, як проблема творчого методу автора» [8, с. 291].

Є. Баран у науковій праці «Українська історична проза другої половини ХІХ — початку ХХ ст. і Орест Левицький» [5] ґрунтовно схарактеризовує основні етапи розвитку вітчизняної історичної прози класичного періоду, цілком логічно атрибутуючи її до

«завершеного циклу» художнього моделювання минулого, пов'язаного з уснопоетичною творчістю й давнім письменством. Заслуговує на увагу також виокремлення дослідником, сказати б, проміжних форм історичної прози: умовно-історичні твори; белетристичні нариси з історії України; переробки історичних творів інших авторів. Є. Баран осмислює вітчизняну історичну белетристику у взаємозв'язках зі світовою.

Цінним у монографічній праці С. Андрусів «Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років XX ст.» (2000) вважаємо потрактування історичної прози того часу як одного з націєтворчих жанрів, ефективного засобу збереження етичного й духовного феномена українця. Із точки зору дослідниці, саме історичне письменство, «... підтримуючи в часі національну наративну тотожність, є водночас своєрідним космогонічним міфом (чи міфом-ритуалом), який зміцнює, відновлює і «тримає» космосистему — світ і націю (світ нації) і їх «дублікат» — психосистему — самосвідомість (особистісну й національну)» [3, с. 43].

Характеризуючи поетикальну сферу сучасної історичної прози, Л. Ромащенко окреслює найпоказовіші проблеми теорії історичного жанру, розкриває специфіку розвитку тем козащини, Руїни, гайдамащини в національній літературі останніх десятиліть, детально зупиняється на питанні синкретизму жанрово-стильового мислення митців. «У творах історичної тематики, — пише дослідниця, — виражені загальні напрями розвою української прози останніх десятиліть XX століття з її прагненням до оновлення формозмісту, а саме: різноаспектності, проблемної багатомірності, філософської концептуальності, сюжетотворчих і характеротворчих експериментів, збагачення зображально-виражальних засобів, динамізації і персоналізації жанрово-стильових пошуків» [19, с. 386].

Як свідчать спостереження, однією з найбільш дискусійних донині залишається проблема визначення жанру історичного роману. Найбільш поширеною є класифікація, запропонована С. Андрусів [1;2]. Обираючи за осереддя співвідношення між історичним фактом і художнім вимислом (домислом), дослідниця розподіляє твори історичної тематики на художньо-історичні, історико-художні та художньо-документальні. Характерним для цього розподілу є те, що в назвах кожного різновиду визначальним є другий компонент.

Романи й повісті першої групи ґрунтуються здебільшого на домислі, хоча надзвичайно важливу роль у них відіграє історична фактографія; тип вигадки в них — конкретно-реалістичний. Історико-художні твори (пригодницькі, умовно-історичні) передбачають зазвичай вигадку романтичного типу, введення вигаданих постатей і проєкції на сучасність. Відтак документ відіграє другорядну роль. У творах третьої групи наперед виступає документально зафіксований історичний факт. Тип вигадки тут — публіцистичний, а домисел зводиться до мінімуму.

Науковиця Л. Ромащенко, досліджуючи сучасну історичну прозу, доповнила класифікацію, запропоновану С. Андрусів, додавши четвертий жанровий різновид — історико-подібний — це твір постмодерного типу, для якого характерна «альтернативна концепція історії, свідоме змішування різних структурних моделей, гіпертрофована інтертекстуальність, алюзійність, ігрова функція» [19, с. 10].

В основу типології А. Баканова покладено такі критерії, як специфіка історичного конфлікту та його трансформації в конфлікт художній, ставлення автора до історії. Науковець виділив такі види історичного роману: історично-соціальний, історично-філософський, історично-біографічний, історично-документальний та історично-фольклорний.

Заслуговує на увагу й типологія історичних романів, запропонована Д. Пешордою. В основу цієї класифікації покладено комбінацію чотирьох критеріїв — концепція історії, статус історичного шару, літературне втілення, домінувальна функція літератури. Науковець визначив чотири типи історичного роману: класичний історичний роман, романтичний історичний роман, модерний історичний роман, постмодерний історичний роман. Окрім цього, Д. Пешорда визнає «у рамках постмодерністичного експерименту з жанрами» ще один тип художньої історичної прози, у якому «дискурс історичного роману, а нерідко й історіографічної прози, поєднується з фантастикою або ж із повністю вигаданими історичними «фактами», яких ніколи не було насправді» [17, с. 18].

Отож, питання типології історичного роману, його специфіки постійно перебувають у трансформації та розвитку, що, в свою чергу, сприяє оновленню жанрової матриці.

Висновки. Зростання інтересу до минулого пов'язане, зазвичай, із актуалізацією історичної пам'яті в суспільній свідомості. У драматичній

дійсності національної історії українські митці, осягаючи єдність минулого і сучасного, прагнули віднайти почуття стабільності людського існування. Історичні романи прикметні насамперед специфічною проблематикою. Тим часом ґрунтуються вони на традиційних національно-естетичних джерелах. Сюжетні каркаси їхніх творів формуються на основі переломних подій, а чільні ролі тут відводяться відомим історичним постатям.

У такий спосіб прозаїки обертали погляд до багатостраждальної національної історії, пробуджували історичну пам'ять, сприяли консолідаційним процесам у розвитку нації. У своїй творчості митці порушували проблеми, що стосуються закономірностей і духовно-моральних констант історичного процесу, сенсу буття бездержавного етносу, шляхів реалізації національно-визвольної енергії українців в історії й віднайдення національної ідентичності. Великою мірою злободенними ці питання залишаються й у наш час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрусів С. Мости між часами (Про типологію історичної прози). *Українська мова і література в школі*. 1987. №8. С. 14–20.
2. Андрусів С. Український історичний роман: Онтологія та типологія жанру. *Artline*. 1997. № 4. С. 36–37.
3. Андрусів С. Модус національної ідентичності : Львівський текст 30-х років ХХ століття. Тернопіль : Джура, 2000. 340 с.
4. Баканов А. Історичний роман: Деякі ідейно-художні проблеми. Література Англії: ХХ століття. Київ : Вища школа. 1993. С. 72–92.
5. Баран Є. Українська історична проза другої половини ХІХ – початку ХХ століття і Орест Левицький. Львів : Логос, 1998. 144 с.
6. Віннічук А. Концепція героїчного минулого України та способи її художнього втілення в романній прозі другої половини ХХ століття (М. Сиротюк, В. Кулаковський, М. Глухенький) : автореф. дис. ... канд. філол. наук (10.01.01). Київ, 2009. 20 с.
7. Віннічук А. «Геройство мусить мати нагороду» : Концепція історичного минулого України в романістиці другої половини ХХ століття. Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2010. 214 с.
8. Гуляк А. Становлення українського історичного роману. Київ : ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1997. 293 с.

9. Дзюба І. Несходимі стежки минувшини. Пригодницькі мотиви в історичній прозі. *Київ*. 1986. № 10. С. 86–95.
10. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст : Франківський період. Київ : Основи, 1993. 126 с.
11. Ільницький М. Людина в історії (сучасний український історичний роман). Київ : Дніпро, 1989. 356 с.
12. Кейда Ф. Відлуння далекої доби: Гайдамаччина в українській літературі. Київ : Логос, 2000. 520 с.
13. Ковалів Ю. Українська література в історичному інтер'єрі. *Українська мова та література*. 2003. Ч. 45. С. 3–18.
14. Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
15. Мельничук Б. Випробування істиною : Проблема історичної та художньої правди в українській історико-біографічній літературі (від початків до сьогодення). Київ : Академія, 1996. 272 с.
16. Наєнко М. Художня література України. Від міфів до модерної реальності. Київ : Просвіта, 2008. 1063 с.
17. Пешорда Д. Жанрові модифікації сучасного історичного роману : автореф. дис. ...канд. філол. наук (10.01.06). Львів, 2001. 19 с.
18. Проценко О. Еволюція українського історичного роману 90-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук (10.01.06). Запоріжжя. 2001. 20 с.
19. Ромащенко Л. Жанрово-стильовий розвиток сучасної української історичної прози: Основні напрями художнього руху. Черкаси : Вид-во Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького, 2003. 388 с.
20. Сиротюк М. Живий перегук віків і народів. Ідея інтернаціоналізму в українському радянському історичному романі. Київ : Дніпро, 1981. 248 с.